

SINXRON TARJIMA VA UNING ZAMONAVIY KOMMUNIKATSIYADAGI STRATEGIK AHAMIYATI

Baxtiyorova Intizor

O'zbekiston Davlat Jahon Tillari Universiteti talabasi
O'zbekiston, Toshkent

Annotatsiya. Ushbu ilmiy tezis tarjimashunoslikning eng murakkab yo'nalishlaridan biri bo'lgan sinxron tarjima jarayonini va uning global muloqotdagi rolini tadqiq etadi. Maqolada sinxron tarjimaning kognitiv jihatlari, tarjimondan talab qilinadigan mahorat shuningdek ushbu faoliyatning xalqaro diplomatiya, biznes va ilmfan sohalaridagi ajralmas o'rni tahlil qilinadi. Shuningdek, texnologik taraqqiyot davrida masofaviy sinxron tarjimaning o'rni va sohaning istiqbollari haqida ham fikr yuritiladi.

Kalit so'zlar. Sinxron tarjima, interpretatsiya, kognitiv yuklama, xalqaro muloqot, til vositachiligi, konferens tarjimasini, madaniyatlararo muloqot, masofaviy tarjima

Аннотация. Данная научная работа направлена на освещение сущности синхронного перевода, его когнитивных процессов, а также стратегического значения в современной системе глобальной коммуникации. В ней анализируются специфические особенности синхронного перевода, профессиональные навыки, необходимые переводчику, а также психологические факторы его деятельности. Кроме того, раскрывается роль данной деятельности в сферах дипломатии, бизнеса и науки. В условиях технологического развития рассматриваются возможности дистанционного синхронного перевода и его влияние на будущее. В результате синхронный перевод оценивается как важное коммуникативное средство, обеспечивающее глобальное сотрудничество.

Ключевые слова. синхронный перевод, интерпретация, когнитивная нагрузка, международная коммуникация, языковое посредничество, конференц-перевод, межкультурная коммуникация, дистанционный перевод

Abstract. This scientific work is aimed at exploring the essence of simultaneous interpreting, its cognitive processes, and its strategic importance in the modern global communication system. It analyzes the specific features of simultaneous interpreting, the professional skills required of interpreters, and the psychological factors involved in their work. In addition, the role of this activity in diplomacy, business, and science is highlighted. In the context of technological development, the possibilities of remote simultaneous interpreting and its impact on the future are also considered. As a result, simultaneous interpreting is evaluated as an important communicative tool that facilitates global cooperation.

Key words. Simultaneous interpreting, interpretation, cognitive load, international communication, language mediation, conference interpreting, intercultural communication, remote interpreting.

Sinxron tarjima — bu axborotni manba tilida eshitish bilan bir vaqtda uni maqsadli tilga yetkazib berish jarayoni hisoblanadi, u inson intellektual faoliyatining eng yuqori nuqtalaridan biri bo'lib xizmat qiladi. Bugungi globallashuv va xalqaro integratsiya jadallashuv davriga kelib, sinxron tarjima turli tillarda so'zlashuvchi

tomonlar o'rtasida ortiqcha vaqt yo'qotishlarsiz, jonli muloqotni ta'minlovchi asosiy ko'priklar vazifasini o'tab kelmoqda.

Sinxron tarjimaning o'ziga xos xususiyatlari

Sinxron tarjimaning boshqa tarjima turlaridan farqi uning ekstremal vaqt tanqisligi sharoitida ham qulay amalga oshirilishidir. Tarjimon bir vaqtning o'zida uchta murakkab amalni bajaradi:

1. Eshitish va tahlil qilish: Ma'ruzachi nutqini diqqat bilan tinglab, mazmunni anglash.

2. Xotirada saqlash va o'girish: Eshitilgan ma'lumotni qisqa muddatli xotirada ushlab turib, uni boshqa til strukturasi moslashtirish.

3. Nutq so'zlash: Tarjimani ifodalash bilan birga keyingi jummalarni tinglashni davom ettirish.

Ushbu jarayon tarjimondan nafaqat mukammal til bilimini, balki yuqori darajadagi psixologik chidamlilik, diqqatni taqsimlash qobiliyati va tezkor reaksiyani talab qiladi. (Seleskovitch, Danica. Interpreting for International Conferences. Washington)

Sohaning ahamiyati va qo'llanilishi

Sinxron tarjimaning ahamiyati quyidagi yo'nalishlarda yaqqol namoyon bo'ladi:

- Siyosat va Diplomatiya: BMT, Yevropa Ittifoqi kabi xalqaro tashkilotlarning sammitlarida davlat rahbarlari o'rtasidagi muloqotni ta'minlash.

- Iqtisodiyot va Biznes: Transmilliy korporatsiyalarning muzokaralari va xalqaro forumlarda operativ qarorlar qabul qilish.

- Ilm-fan va Ta'lim: Xalqaro konferensiyalarda tajriba almashish va global muammolarni birgalikda muhokama qilish.

Sinxron tarjima tadbirning dinamikasini saqlab qoladi va vaqtni ikki barobargacha tejash imkonini beradi, bu esa ketma-ket (konsekutiv) tarjimadan ustunlik jihati hisoblanadi. (Mikkelson, Holly. Introduction to Court Interpreting. Manchester: St. Jerome Publishing, 2000.)

Texnologiya va Kelajak

Zamonaviy dunyoda sun'iy intellekt va masofaviy platformalar (RSI - Remote Simultaneous Interpretation) sinxron tarjima sohasiga yangi o'zgarishlar olib kirdi. Ammo, nutqning emotsional bo'yog'i, madaniy kontekst va so'z o'yinlarini yetkazib berishda insoniy omil hamon hal qiluvchi rol o'ynamoqda. (Jones, Roderick. Conference Interpreting Explained. Manchester: St. Jerome Publishing, 2002.)

1. Nyurnbergdagi "Katta portlash"

Tarjima ming yillar davomida mavjud bo'lgan bo'lsa-da, biz bilgan sinxron tarjima Nyurnberg sud jarayonlari (1945-1946) paytida zaruratdan kelib chiqqan. Bungacha "ketma-ket tarjima" odatiy hol edi, bu esa sud jarayonlarini oylar o'rniga yillar davom ettirishga imkon berardi. IBM birinchi ko'p kanalli simli tizimni ishlab chiqdi, bu sudyalarga va sudlanuvchilarga sud jarayonini to'rt tilda (ingliz, fransuz, rus va nemis) real vaqt rejimida tinglash imkonini berdi.

2. 30 daqiqalik kognitiv chegara

Bir vaqtning o'zida tarjima qilish inson faoliyatining eng aqliy jihatdan og'ir turlaridan biri hisoblanadi.

- Juftliklar qoidasi: Miya bu jarayon davomida juda ko'p miqdorda glyukoza va kislorod iste'mol qilganligi sababli, tarjimonlar juftlikda ishlaydi va har 20-30 daqiqada almashadi.

- Ruhiy charchoq: Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, 30 daqiqadan so'ng, tarjimon o'zini yaxshi his qilsa ham, tarjima sifati sezilarli darajada pasayadi. Stress darajasi ko'pincha havo harakati dispetcherlari yoki neyroxirurglarniki bilan taqqoslanadi.

3. "Décalage": Kelajakda va o'tmishda yashash

So'zlovchining so'zlari va tarjimonning tarjimasi orasidagi vaqt oralig'i Décalage (fransuzcha "kechikish") deb ataladi.

- Usta tarjimon odatda so'zlovchidan 2 dan 10 soniyagacha orqada qoladi.

- Bu ularga shunchaki so'zma-so'z tarjima qilish o'rniga, gapning maqsadini tushunishga imkon beradi. Agar ular juda yaqin bo'lsalar, grammatikani noto'g'ri tushunish xavfi tug'iladi; agar ular juda uzoqda bo'lsalar, qisqa muddatli xotiralaridagi ma'lumotlarni yo'qotadilar.

4. Jismoniy miyani qayta ulash

Nevrologlar professional sinxron tarjimonlarning miyasi jismonan boshqacha ekanligini aniqladilar.

Kengaytirilgan aloqa: Broka sohasi (nutq ishlab chiqarish) va Vernike sohasi (nutqni tushunish) o'rtasida ancha kuchli bog'liqlik mavjud.

- Parallel ishlov berish: Ularning miyasi bir vaqtning o'zida boshqa kiruvchi ovozga e'tibor qaratish bilan birga o'z ovozi (ko'pchilik odamlar chalg'itadigan deb hisoblaydigan) e'tiborsiz qoldirishning noyob qobiliyatini rivojlantiradi. (Pöchhacker, Franz. *Introducing Interpreting Studies*. London: Routledge, 2004.)

Xulosa qilib aytganda, sinxron tarjima shunchaki tillararo vositachilik emas, balki intellektual va madaniy aloqa san'ati hisoblanadi. Uning ahamiyati global dunyoda o'zaro tushunishni ta'minlash, nizolarning oldini olish va hamkorlikni rivojlantirishda bebahodir. Ushbu sohani chuqur o'rganish va mutaxassislar tayyorlash tarjimashunoslikning ustuvor vazifalaridan biri bo'lib qoladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Gile, Daniel. *Basic Concepts and Models for Interpreter and Translator Training*. Amsterdam: John Benjamins, 2009.
2. Pöchhacker, Franz. *Introducing Interpreting Studies*. London: Routledge, 2004.
3. Jones, Roderick. *Conference Interpreting Explained*. Manchester: St. Jerome Publishing, 2002.
4. Seleskovitch, Danica. *Interpreting for International Conferences*. Washington D.C.: Pen and Booth, 1978.
5. Mikkelsen, Holly. *Introduction to Court Interpreting*. Manchester: St. Jerome Publishing, 2000.